

Uwarunkowania religijne i kulturowe potrzeb muzułmanów podczas zdrowia i choroby

Religious and cultural determinants of Muslim needs during health and illness

JACEK J. PRUSZYŃSKI ^{1/}, JACEK PUTZ ^{1/}, DOROTA CIANCIARA ^{2,3/}

^{1/} Zakład Geriatrii i Gerontologii, Szkoła Zdrowia Publicznego, Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego w Warszawie

^{2/} Zakład Epidemiologii i Promocji Zdrowia, Szkoła Zdrowia Publicznego, Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego w Warszawie

^{3/} Zakład Promocji Zdrowia i Szkolenia Podyplomowego, Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny w Warszawie

Osoby wierzące, z powodu zasad swojej wiary, mają określone potrzeby w czasie swojego życia, także podczas choroby i pobytu w szpitalu. Z tego powodu personel zajmujący się tymi osobami powinien posiadać odpowiednią wiedzę, aby móc ofiarować im wszelkie możliwe wsparcie w najrozmaitszych okresach ich życia. Odpowiednie przygotowanie, oraz posiadane informacje, pozwalają zarówno na zrozumienie potrzeb osób innej wiary jak również, co jest tak samo ważne, na uniknięcie mimowolnych, niemniej jednak bolesnych dla osób, które tego doświadczają urażen ich uczuć religijnych.

Słowa kluczowe: oczekiwania, zdrowie, choroba, pacjenci, muzułmanie

Religious people, because of their religion rules, have determined needs throughout their life, as well as during illness and during a hospital stay. Therefore, the personnel taking care of these people, should possess sufficient relevant knowledge, so they are able to offer all possible support in different periods of the patient's life. Proper preparation and adequate knowledge allow for understanding of the religious people's needs. Moreover, it allows the caretaker to avoid offences to religious feelings – unintentional, but distressing for the patient.

Key words: expectations, health, illness, patients, Muslims

© Hygeia Public Health 2013, 48(1): 108-114

www.h-ph.pl

Nadesłano: 01.01.2013

Zakwalifikowano do druku: 23.02.2013

Adres do korespondencji / Address for correspondence

Dr n. med. Jacek Jerzy Pruszyński
Zakład Geriatrii i Gerontologii, Szkoła Zdrowia Publicznego,
Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego
ul. Kleczewska 61, 01-826 Warszawa
tel. 603669957, e-mail: jjpruszynski@wp.pl

Wprowadzenie

Osoby wierzące, z powodu zasad swojej wiary, mają określone potrzeby w czasie swojego życia, ale też podczas choroby i pobytu w szpitalu. Z tego też powodu personel zajmujący się tymi osobami, zarówno zdrowymi jak chorymi, powinien posiadać odpowiednią wiedzę, aby móc ofiarować im wszelkie możliwe wsparcie w różnych okresach ich życia. Odpowiednie przygotowanie personelu oraz posiadane przezeń informacje pozwalają zarówno na zrozumienie potrzeb chorych, którzy są głęboko religijni, oraz – co jest tak samo ważne – na uniknięcie najczęściej mimowolnych, ale nierzadko przykrych sytuacji, w których może dochodzić do obrazy uczuć religijnych.

Osoby pracujące z ludźmi różnych wyznań, zwłaszcza pracownicy socjalni, pielęgniarki, lekarze oraz terapeuci, powinny posiadać choćby podstawowy

zestaw informacji dotyczących kanonów postępowania z przedstawicielami innych wyznań i kultur. Bardzo istotne jest też, aby w przypadku kontaktów z reprezentantami innych religii, omówili oraz uzgodnili w swoim gronie sposoby postępowania z takimi klientami. Pozwoli to uniknąć zadrażnień i napięć, które są szczególnie niekorzystne w procesie leczenia i opieki. Zmniejszy to również ryzyko eskalacji nieporozumień, które mogą powstawać na podłożu kulturowo-religijnym, ale też wynikać z postępów choroby, rokowania oraz procesu terapeutycznego.

Celem artykułu jest prezentacja zwyczajów związanych z chorowaniem wśród wyznawców islamu.

Początki islamu

Słowo „Islam” oznacza w języku arabskim pełne poddanie się, podporządkowanie się i posłuszeństwo

Bogu (arab. Allah) oraz pełne i bezwarunkowe przyjęcie tego, co objawił Bóg swojemu prorokowi Mahometowi. Muzułmanin (arab. Muslim) to osoba, która wierzy w Boga i podporządkowuje się Jemu. Wiara w Boga w islamie implikuje określone postępowanie (podporządkowanie, posłuszeństwo). Muzułmanin usiłuje żyć zgodnie z naukami proroka Mahometa i tworzyć społeczeństwo, które zorganizowane jest na tych samych zasadach.

Za ostatniego proroka muzułmanie uznają Mahometa, a za ostatnią objawioną księgę – Koran. Muzułmanie wierzą, że Bóg zesłał Koran, by ujawnić wszystko, co uważa za dobre dla ludzkości na tym świecie oraz w życiu wiecznym, i że nie ma w nim żadnych sprzeczności. Opiera się na nim cała cywilizacja muzułmańska. Poza Koranem, muzułmanie korzystają z Sunny, czyli tradycji Proroka. Jest to zbiór hadisów, czyli informacji na temat działań Mahometa, jego wypowiedzi i decyzji, które dla każdego muzułmanina są wzorem do naśladowania [1]. Muzułmanie uważają, że Bóg przed Mahometem zesłał innych proroków, a wśród nich Adama, Abrahama, Mojżesza i Jezusa. Niemniej jednak, dopiero objawienie zawarte w Koranie jest według muzułmanów niezmiennym i ostatecznym przesłaniem Boga do ludzi.

Zasady wiary i zwyczaje

Podstawowe zasady islamu obejmują wiarę w Niebo i Piekło, Dzień Sądu i Zmartwychwstanie. Fundamentem życia każdego muzułmanina i muzułmanki jest pięć filarów islamu: 1. wiara w istnienie Jednego Boga i Jego ostatniego Proroka Mahometa; 2. przestrzeganie codziennych modlitw; 3. obdarowywanie potrzebujących (jałmużna); 4. przestrzeganie postu; 5. pielgrzymka do Mekki – o ile wierny ma takie możliwości.

Jedna z najważniejszych reguł obowiązujących muzułmanów mówi o tym, że należy uszanować prywatne życie człowieka. Zakazane jest komukolwiek wchodzić do czyjegoś domu bez uzyskania pozwolenia i zostało to sformułowane w następujący sposób: „Nie wchodźcie do domów, które nie są waszymi domami, zanim nie poprosicie o pozwolenie i zanim nie pozdrowicie ich mieszkańców: ‘Pokój wam!’”. Oznacza to, że islam zakazuje komukolwiek wchodzić do czyjegoś domu, bez uzyskania jego (właściciela, zamieszkujących go mieszkańców) zgody. Przy czym nie ma znaczenia, czy dom jest muzułmanina, czy też nie. Z zasady tej wynika, że dom jest wyjątkowym miejscem i wyjątkowość ta znajduje swoje odzwierciedlenie w prawach islamu. Jeżeli dana osoba nie zostanie nikogo w domu, wówczas nie może do niego wejść. Jeżeli osoba nie uzyska zgody na wejście do domu, wówczas jest to jej zakazane. Jeżeli odpowiedź będzie odmowna, wówczas musi odejść. Oznacza to, iż nie

można nalegać na zgodę, jeżeli się jej nie uzyskało, nie należy również oczekiwać przy drzwiach, jeśli na wejście do domu nie uzyskaliście pozwolenia. Wiedza o tych zasadach przydatna jest podczas wizyt (lekarzy, pielęgniarek, pracowników socjalnych) w domach czy mieszkaniach muzułmanów i sprowadza się do uprzedzenia o planowanych wizytach oraz – za każdym razem – uzyskania zgody na wejście do ich domu.

Kobiety i mężczyźni

Warto wspomnieć, iż kobiety muzułmanki w domu, w swoim prywatnym życiu, przestają z innymi kobietami lub mężczyznami będącymi jej „Mahram”. „Mahram” oznacza osoby spokrewnione ze sobą w sposób zabraniający im zawarcia związku małżeńskiego. Pokrewieństwo to wynika z więzów krwi, karmienia dzieci piersią lub więzów małżeńskich. „Mahram” dla kobiety są: ojciec, dziadek, syn, wnuk, brat, wuj lub stryj (brat taty lub mamy), teść, zięć, przybrany syn, brat mleczny. Tylko im może ukazywać te części swojego ciała, które są widoczne podczas wykonywania prac domowych, oprócz twarzy i dłoni. Islam zakazuje parze nie żyjącej w związku małżeńskim być ze sobą sam na sam w odosobnieniu. Tradycja przekazuje, że Mahomet powiedział: „Ktokolwiek wierzy w Boga nie powinien być w odosobnieniu z kobietą bez jej ‘Mahram’, ponieważ trzeci jest zawsze szatan”.

Życie prywatne kobiet-muzułmanki ogranicza się do towarzystwa innych kobiet i „Mahram” [2]. Przy czym nie czyni się różnicy pomiędzy kobietami-muzułmankami i nie-muzułmankami. Oznacza to, iż w przypadku kontaktów przedstawicieli służby zdrowia z kobietami muzułmankami, znacznym ułatwieniem dla obu stron jest sytuacja, w której przedstawicielem służby zdrowia, czy służb socjalnych, jest inna kobieta, nawet jeśli sama nie jest muzułmanką. Zachowanie kobiety-muzułmanki określają również inne zasady, do których należą m.in.: strzeżenie swojej czystości, skromnie opuszczone spojrzenie i używanie nakrycia głowy obejmującego również szyję i klatkę piersiową. Nakaz spuszczenia wzroku ma wyrabiać w muzułmanach i muzułmankach cechę skromności, ponieważ uważają oni, że samo zasłanianie ciała jest niewystarczające.

Kobieta może mieć różne obowiązki w zależności od tego, w jakim charakterze występuje. Spośród ról, które może przyjąć kobieta, można wymienić najważniejsze: matka, ciotka od strony matki/ojca, babcia, siostra, córka, żona, siostrzenica/bratanica, niespokrewniona kobieta, mamka (tzn. matka przez karmienie piersią). Muzułmanie uważają, iż matka ma więcej praw do szacunku i posłuszeństwa ze strony swoich dzieci, niż ojciec. Opierają się przy tym na przekazie, który opowiada o tym jak pewien człowiek przyszedł do Mahometa i zapytał: „O Wysłanniku

Boga!, kto z ludzi najbardziej zasługuje na uprzejme traktowanie i dobre towarzystwo z mojej strony?” Mahomet odpowiedział: „Twoja matka”. Człowiek zapytał: „A następnie kto?” Mahomet powiedział: „Twoja matka”. „A po niej?” Mahomet odpowiedział: „Twój ojciec”. Jednocześnie, gdy sytuacja (np. śmierć rodziców) wymaga przekazania ich dzieci pod opiekę krewnym, muzułmanie uważają, iż największe prawa do opieki nad nimi ma ciotka ze strony matki. Zasada ta dotyczy wszystkich krewnych. Wiedza o tych zasadach jest pomocna w przypadku rozmów dotyczących dalszych losów osieroconych dzieci muzułmanów, których rodzice zmarli z powodu chorób, czy też wypadków. Natomiast w przypadku rozwodu syn pozostaje pod prawną opieką matki do wieku 7. lat, córka natomiast do 9. roku życia. Jeśli w trakcie rozwodu dzieci mają więcej lat przekazywane są pod opiekę ojcu, choć zwykle są wychowywane przez matkę ojca lub siostry [3].

Według muzułmanów podstawowym powołaniem zamężnej kobiety jest pełnienie roli żony i matki. Poza tym kobieta ma prawo wyborcze, może również zasiadać w różnych radach. Może być także sędzią, naukowcem lub piastować różne urzędy, ale nie może być to związane z rządzeniem. Zabronione jest zatem kobiecie bycie głową państwa. Ważnym problemem są również pozamałżeńskie kontakty seksualne. Islam zabrania ich, zakładając, iż jeśli mężczyzna pragnie innej kobiety, to winien ją poślubić. Islam zezwala na ślub z nie więcej niż czterema kobietami w tym samym czasie, o ile wszystkie traktowane są sprawiedliwie i równo. Cudzołóstwo karane jest ukamienowaniem bądź karą stu batów, w zależności od rodzaju przestępstwa. Jednocześnie zabronione jest, aby kobieta ubierała się lub zachowywała jak mężczyzna (a także mężczyźni, aby ubierał się lub zachowywał jak kobieta). Jeśli ktoś robi to publicznie, jest poddawany karze. Ponieważ wszelkie formy dewiacji seksualnych (do których Muzułmanie zaliczają również homoseksualizm) są zabronione, należy unikać sytuacji, w której do kontaktów z rodzinami muzułmańskimi kierowane będą osoby podkreślające swoją homoseksualną orientację. Zasada ta odnosi się również do transseksualistów. Muzułmanie uważają również, że ani kobieta, ani mężczyzna, nie przedstawia większej wartości w oczach drugiej osoby, społeczeństwa, państwa czy Boga, niemniej jednak jako różne stworzenia, mają różne role do spełnienia na ziemi, tak jak słońce ma inną rolę niż księżyc. Jako przykład tego wymieniają cechy, które są wyłączne cechami mężczyzn lub kobiet [4]. Kobiety rodzą dzieci i karmią je piersią, a mężczyźni nie są w stanie tego uczynić. Z tego powodu muzułmanie odróżniają pojęcie równości od pojęcia identyczności. Kobiety i mężczyźni są równi, ale nie identyczni.

W niektórych strefach życia, które nie są charakterystyczne dla żadnej z płci, muzułmanie i muzułmanki stosują się do tych samych reguł, np. w modlitwie, przysięganiu lub poszczeniu. Niemniej w sytuacjach, związanych z odmiennością ich natury, każdą z płci obowiązują inne zasady. I tak podczas menstruacji kobieta nie modli się, a gdy jest w ciąży nie musi pościć (choć opuszczone dni powinny być odrobione później). Natomiast w innych strefach życia, które są właściwe danej płci, mężczyźni i kobiety mają inne role do odegrania i reguły do przestrzegania, jak np. macierzyństwo lub ojcostwo.

Podstawową rolą żonatego mężczyzny jest bycie żywicielem rodziny. Mężczyzna może przyjmować różne role, zależnie od swoich relacji z ludźmi, którzy go otaczają. Islam określa różne prawa i obowiązki dla mężczyzny – zależnie od tego, w jakim charakterze występuje. Niektóre role, w których mógłby wystąpić, to: dziadek, wujek/stryjek, ojciec, brat, syn, mąż, siostrzeniec/bratanek, niespokrewniony mężczyzna. Ojciec musi dostarczyć jedzenie, schronienie i ubranie dla swych dzieci, dopóki nie nastanie czas, że będą dojrzałe i zdolne same siebie utrzymać. Po tym czasie wsparcie ojca staje się jałmużną. Syn ma obowiązek być posłusznym matce i ojcu w tych sferach, które są dozwolone, oraz w tych, które są prawem rodzica, np. służenie mu lub opiekowanie się nim. Zalecane jest, aby syn słuchał ich w sferach, w których ma wybór, np. kogo poślubić, w co się ubrać, itp. Zabronione natomiast jest mu słuchać rodziców, jeśli nakazują mu nieposłuszeństwo Bogu. Zabronione jest również niespokrewnionemu mężczyźnie patrzeć na kobietę.

Rodzice i sąsiedzi

Muzułmanie uważają, że jednym z najważniejszych obowiązków, jaki jest im dany, jest obowiązek względem rodziców i uszanowanie praw, jakie rodzice mają względem nich. Tradycja przekazuje, że gdy zapytano Mahometa o najpoważniejszy i najgorszy grzech, odpowiedział On: „Przypisywanie Bogu towarzyszy, odmawianie posłuszeństwa rodzicom, i zadawanie im bólu lub krzywdy, zabijanie, i przytaczanie fałszywych dowodów”. Muzułmanie mają przestrzegać praw należnych rodzicom czy to poprzez robienie za nich zakupów, zabieranie ich w podróż lub towarzyszenie w niej, sprzątanie domu, wydawanie pieniędzy na ich potrzeby, czy opiekowanie się nimi w chorobie oraz okazywanie im miłości, uprzejmości i ciepła. Istnieją również obowiązki, jakie muzułmanie mają względem swoich rodziców po ich śmierci. Należą do nich: modlitwa za nich o łaskę i przebaczenie, wypełnienie ich obietnic, szanowanie więzi rodzinnych i okazywanie szacunku ich znajomym. Znaczenie rodziców jest również podkreślone w tradycji, która przekazuje, że gdy zapytano Mahometa: „Który z uczynków jest

najmilszy Bogu?”. Odpowiedział On: „Ofiarowanie modlitwy, bycie dobrym i posłusznym rodzicom, uczestnictwo w Dżihadzie dla sprawy Boga”. Z tych też powodów muzułmanie nie biorą pod uwagę możliwości umieszczenia swoich rodziców w domach opieki, nawet w przypadku bardzo zaawansowanej niedołężności lub znacznego otępienia. Pracownicy ochrony zdrowia oraz służb socjalnych powinni wiedzieć z czego wynika taka postawa [5].

Jeden z przekazów mówi, że Mahomet powiedział: „Jeden sąsiad ma jedno prawo względem ciebie, niewierzący, który ma prawo być twoim sąsiadem. Drugi sąsiad ma dwa prawa względem ciebie, muzułmanin, który ma prawo być twoim sąsiadem i prawo Islamu. Trzeci sąsiad ma trzy prawa względem ciebie, muzułmański krewny, który ma prawo być twoim sąsiadem, muzułmaninem i krewnym”. Podaje się również, iż Mahomet powiedział, że Anioł Gabriel nieustannie upominał go, żeby traktował swoich sąsiadów w uprzejmy sposób. Sam Mahomet odnośnie praw sąsiada mówił: „Jeżeli on czegoś potrzebuje i możesz mu to pożyczyć, powinieneś to uczynić, pomóc wszystkim tym, czym możesz mu pomóc. Jeżeli poprosi o pomoc, powinieneś mu pomóc. Jeżeli on popada w smutek, powinieneś ulżyć mu w bólu i jeżeli twój sąsiad umiera, powinieneś udać się na jego pogrzeb”. Cytuje się też opowieść o tym, iż pewnego razu Mahomet powiedział: „Na Boga, on nie wierzy! Na Boga, on nie wierzy! Na Boga, on nie wierzy!”. Gdy Go zapytano: „Kim jest ten, kto nie wierzy?” On powiedział: „Ten człowiek, którego zło sprawia, że jego własny sąsiad nie czuje się z nim bezpiecznie”. Pracownicy socjalni oraz ochrony zdrowia powinni wiedzieć, że muzułmanie odnoszą się w specjalny sposób do swoich sąsiadów, oraz że mogą próbować nawiązywać i utrzymywać z nimi bliższe kontakty. To zaś, w warunkach zwyczajów europejskich może napotykać na trudności.

Choroba i śmierć

Jak wspomniano, wzorem do naśladowania i źródłem inspiracji jest dla muzułmanów Sunna, która przytacza przykłady zaczerpnięte z życia Proroka. Wśród nich są sposoby zachowania się wobec osób chorych i zmarłych [6]. Opisane są one w sześciu aktach grzeczności: „Każdy muzułmanin powinien dokonać sześciu aktów grzeczności wobec innego muzułmanina: powinien pozdrowić go, kiedy go spotyka; przyjąć jego zaproszenie, kiedy je dostaje; mówić „niech Bóg cię błogosławi”, kiedy ten kicha; odwiedzać go, gdy jest chory; iść za konduktem, gdy umarł i chcieć dla niego tego, czego on chce”. Z tych zasad wynika obowiązek odwiedzania chorych, co w praktyce oznacza, że należy spodziewać się licznych osób przychodzących do chorego muzułmanina podczas jego pobytu w szpitalu. Może to być zwłaszcza

widoczne w odniesieniu do osób ciężko chorych oraz tych, które znajdują się w stanach terminalnych, ponieważ odwiedziny mogą składać osoby, z którymi chory dawno nie miał kontaktu. Poza najbliższą rodziną przybywać mogą również krewni i przyjaciele oraz znajomi z innych miast, a nawet innych państw. Po pierwsze wynika to z tego, że muzułmanie, o ile istnieje możliwość, a choroba w sposób znaczący zagraża ich życiu, starają się uregulować sprawy majątkowe oraz zadysponować swoją własnością, a zwłaszcza spłacić długi lub poprosić o ich spłacenie swoich najbliższych, zwłaszcza dzieci. Drugim niemniej ważnym powodem jest wiara, iż w Dniu Sądu muzułmanie będą mogli oskarżać przed Bogiem innych ludzi o krzywdy, jakie oni im uczynili. Z tego powodu uzyskanie wybaczenia jeszcze za życia pozwala uniknąć oskarżeń w czasie Dnia Sądu [7]. Kolejnym powodem, dla którego odwiedziny są tak istotne dla chorych muzułmanów, jest przekonanie, że gdy człowiek umiera, jego uczynki kończą się z wyjątkiem trzech: nieustannej jałmużny, wiedzy którą przekazał oraz dzieci, które modlą się za niego. Oznacza to, iż ciężko chory, kończący swoje życie muzułmanin, poza uzyskaniem obietnicy modlitwy w jego intencji od swoich dzieci, może przekazać część swojego majątku na nieustanną jałmużnę, czyli ufundowanie meczetu lub szpitala.

Posiłki i higiena

Poza ogólnie znanym zakazem spożywania wieprzowiny (jak również produktów pochodnych, np. żelatyny) nie konsumuje się mięsa zwierząt pociągowych i domowych (koń, osioł, pies, kot), drapieżnych oraz zabitych w wyniku uduszenia czy brutalnego ciosu. Zwierzęta przeznaczone na mięso ubijane są w sposób rytualny, a procedury zabijania poprzez wykrwawienie dokonuje muzułmanin. Ponieważ w islamie krew postrzegana jest jako pierwiastek życia, muzułmanom zakazuje się spożywania jej w jakiegokolwiek postaci.

Muzułmanie zwyczajowo przed posiłkiem i po posiłku myją ręce. Każdy muzułmanin zaczyna posiłek imieniem Boga (tzn. mówi „Bismillah”). Jeśli zapomni wspomnieć imię Boga na początku, mówi (gdy sobie przypomni): „Zaczynam w imię Boga, na początku i na końcu”. Muzułmanie często spożywają posiłki palcami używając do tego trzech palców prawej ręki i oblizując je po jedzeniu. Wzorują się w ten sposób na Mahomecie. Nie jest zabronione posługiwanie się nożem i widelcem, jednak korzystając ze sztuców widlec trzymają w prawej dłoni. Jedzenie lewą ręką jest zabronione, gdyż Mahomet powiedział: „Nie jedzcie lewą ręką, ponieważ szatan je lewą ręką”. W przypadku, gdy prawa ręka jest niesprawna lub unieruchomiona, pacjent muzułmanin będzie wymagał karmienia i pojenia go przez personel medyczny lub jego rodzinę [8]. Inną zasadą, odnośnie sposobów jedzenia, jest

jedzenie tego, co jest najbliżej, a nie ze środka talerza. Powodem jest wiara, iż błogosławieństwa zsyłane są na pokarm w środku, a zatem powinno się go zostawić na koniec posiłku. Jest to istotna zasada, którą należy respektować, np. karmiąc takiego pacjenta. W kulturze muzułmańskiej nie pochwała się jedzenia w pozycji leżącej, toteż pacjenci będą starali się przyjąć podczas posiłku pozycję siedzącą. Muzułmanom nie wolno także marnować jedzenia, ani przejadać się. Po zakończeniu posiłku muzułmanin będzie za niego dziękować Bogu. Z powodów zasad żywieniowych muzułmanie mogą oczekiwać zgody na żywienie się posiłkami przynoszonymi przez rodzinę lub przyjaciół z domu lub muzułmańskich restauracji.

Również udawanie się do toalety obwarowane jest zasadami. Muzułmanin do toalety wchodzi wkroczywszy do niej lewą nogą. Przed wejściem wypowiada słowa: „Boże, chronię się u Ciebie przed złem i brudem”. Z toalety wychodzi natomiast prawą nogą i mówi: „Przebacz mi”. Podczas kontaktów z muzułmanami należy również starać się unikać ziewania, ponieważ muzułmanie uważają, że ziewanie pochodzi od szatana. Również podczas kichania (podobnie jak w kulturze europejskiej) należy zakrywać usta ręką i starać się ściszyć odgłos kichnięcia. Podobnie, należy unikać wydawania odgłosu wynikającego z przejedzenia się.

Modlitwa w chorobie

Podczas choroby muzułmanie oczekują, iż będą mogli mieć przy sobie Koran oraz różaniec służący do wspomniania Boga i dziękowania Mu. Ponieważ ważnym obowiązkiem religijnym jest modlitwa, każdy muzułmanin będzie starał się go wypełnić, niezależnie od stanu swego zdrowia [9]. Obowiązek nakazuje odmawianie pięciu modlitw dziennie [10]. Przed każdą modlitwą konieczna jest ablucja – obmycie. Należy to do obowiązków wszystkich muzułmanów, którzy mają dostęp do wody i są w stanie umyć się, zgodnie z ustępem Koranu: „Kiedy stajecie do modlitwy, to obmywajcie wasze Twarze i ręce aż do łokci; przetrzyjcie lekko wasze głowy, a nogi myjcie aż do kostek”. Salat to nazwa obowiązkowych modlitw, zawierających wersety z Koranu, wypowiadanych w języku arabskim, odmawianych pięć razy dziennie: „fadżr” (poranna) odmawiana od świtu do wschodu słońca; „duhr” (południowa) – gdy słońce zejdzie z zenitu, aż do czasu, gdy cień jest tej samej długości co obiekt; „asr” (popołudniowa) – od czasu, gdy cień jest tej samej długości co obiekt, do czasu, gdy słońce robi się pomarańczowe i zaczyna zachodzić; „maghrib” (wieczorna) – od chwili, gdy słońce schowa się za horyzontem, do zniknięcia czerwonego światła z horyzontu; „iszaa” (nocna) – odkąd zrobi się całkowicie ciemno, do połowy nocy. Muzułmanie w celu wypełnienia obowiązku modlitwy będą oczekiwali zapewnienia im bieżącej

wody do obmycia się przed modlitwą oraz (jeśli są w stanie) miejsca do rozłożenia dywanika modlitewnego, tak aby w czasie modlitwy mieli twarz zwróconą w kierunku Mekki. Muzułmanie będą oczekiwali też zapewnienia im spokoju w czasie modlitwy, która trwa zwykle około 10-15 minut. W sytuacjach, gdy chory muzułmanin nie może modlić się, rodzina może przynieść mu odtwarzacz z nagranyymi wersetami Koranu lub odczytywać je głośno przy nim [11]. W tych wypadkach, nawet niezdolny do mówienia chory będzie starał się towarzyszyć modlitwie, ukazując ruchami warg lub oczu, że w niej uczestniczy.

Inne zasady związane z leczeniem chorób i śmiercią

Podczas choroby wiele rodzin muzułmańskich stara się, aby kobiety (lekarzki, pielęgniarki) zajmowały się leczeniem kobiet i opieką nad nimi, a mężczyźni (lekarze, pielęgniarze) leczeniem mężczyzn i opieką nad mężczyznami, choć nie jest to konieczne ze względów religijnych. W trakcie badania, muzułmanie (zwłaszcza kobiety) starają się nie odkrywać swojego ciała. Zasadą jest, aby podobnie jak u wszystkich innych osób, personel medyczny i opiekuńczy uzyskiwał zgodę na badanie oraz zabiegi pielęgnacyjne i lecznicze, a także szczegółowo informował o rodzaju i zakresie planowanych zabiegów. Zwłaszcza, jeśli mają one dotyczyć obszaru zakazanego, tj. obejmującego u kobiety obszar całego ciała (oprócz dłoni i twarzy), u mężczyzny zaś obszar od pępka do kolan. Zalecane jest, aby podczas badania i zabiegów medycznych wykonywanych u kobiety-muzułmanki asystował temu ktoś z jej rodziny lub, o ile jest to niemożliwe, inna kobieta [12].

W czasie leczenia dopuszczalne jest stosowanie wszystkich form ratowania życia, niemniej jednak nie jest zalecane uporczywe przedłużanie życia za wszelką cenę. Eutanazja jest bezwarunkowo zakazana. Leki przeciwbólowe, w tym narkotyki, są dozwolone, o ile stan pacjentów tego wymaga. Zabronione jest podawanie alkoholu jako leku, natomiast można stosować go do dezynfekcji. Transplantacja narządów jest dopuszczalna jedynie w przypadku, gdy jest to jedyna możliwa forma pomocy osobie chorej. W przypadku konieczności transplantacji narządów, zabroniona jest transplantacja organu od żywego człowieka, gdy może to spowodować osłabienie jego niezbędnych funkcji życiowych, nawet jeśli samo życie dawcy nie będzie bezpośrednio zagrożone. Dozwolone jest przeszczepienie organu pobranego od osoby zmarłej, o ile nie była ona skazana na karę śmierci i w przypadku, gdy wcześniej wyraziła na to zgodę. Zgody takiej mogą udzielić też jej spadkobiercy lub też przywódca duchowny w sytuacji, gdy tożsamość osoby nie jest znana lub też nie ma ona spadkobierców [13]. Muzułmanie,

o ile jest to możliwe, oczekują umożliwienia im kontaktu z przywódcą duchownym, do którego obowiązków, poza prowadzeniem modlitw, nauczaniem religii, udzielaniem ślubów, należy również dokonywanie pogrzebów [14].

Muzułmanie traktują doczesne życie jako przejściowe, ponieważ wierzą, że Bóg nakazał, aby miało swój koniec. Z tego powodu muzułmanie starają się zachowywać tak, jakby byli obcymi mieszkającym w obcym kraju, gdzie ich główną troską jest zdobycie zaopatrzenia na powrót do swego ojczystego kraju lub też tak, jakby byli przejezdny, którzy każdą noc i każdy dzień spędzają na podróży do swej ojczyzny. W jednym i drugim przypadku, przygotowując się do podróży lub też udając się w nią starają się zabrać ze sobą to co najlepsze, przy czym uważają, że najlepszym ekwipunkiem jest bogobojność. Pojęcie bogobojności jest zawsze związane z czcią. Bogobojność określana jest przez muzułmanów jako wykonywanie tego, co Bóg nakazał i unikanie tego, co zakazał. Zapamiętanie tego ułatwia zrozumienie zachowania muzułmanów podczas choroby, w tym takiego, że nawet bardzo ciężko chorzy będą starali się wykonywać wszystkie nakazy i zakazy określone przez ich religię [15].

Ponieważ muzułmanie wierzą, że śmierć następuje wtedy, kiedy Bóg uzna to za słuszne, nie postrzegają jej jako formę kary, gdyż następuje ona w najbardziej odpowiednim, wybranym przez Boga momencie. W przekonaniu tym opierają się na słowach Proroka Mahometa, który po śmierci syna swej córki powiedział jej: „Bóg zabrał to, co do Niego należy, bo dał, co należało do Niego. Wszystko dzieje się zgodnie z Jego wolą”. Umierający muzułmanie starają się ułożyć na prawym boku z twarzą zwróconą w kierunku Mekki, o ile nie jest to możliwe, układają się na wznak w taki sposób, aby twarz i podeszwy ich stóp zwrócone były w kierunku Mekki. Ta zasada jest istotna dla umierających muzułmanów, oraz ich bliskich, toteż należy ją uszanować [16]. W przypadku śmierci muzułmanina, jego ciało jest myte najczęściej przez członka rodziny lub innego muzułmanina tej samej płci. Jest to istotny element posługi religijnej. Z tego też powodu, jeśli zmarły jest osobą samotną, należy powiadomić najbliższy ośrodek muzułmański, który zapewni osobę zajmującą się myciem zwłok. Jeśli choroba zmarłego nie pozwala na obmycie, osoby te zastępują je polewaniem wodą. Zgoda na sekcję zwłok muzułmanina ma źródło w zasadzie: „Konieczność dyktuje wyjątki”. Oznacza

to, że sekcja zwłok zmarłego jest dopuszczalna w celu ustalenia przyczyny zgonu, zarówno jeśli podejrzewa się przestępstwo, jak i w celu umożliwienia studentom i ich nauczycielom nauki o skutkach pewnych chorób. W takich wypadkach, musi być przeprowadzona w miejscu specjalnie do tego celu przeznaczonym i zamkniętym dla innych. Ważnym jest także, by sekcja została wykonana za zgodą krewnych zmarłego. Jeśli zmarły nie ma krewnych, wtedy sekcja zwłok może się odbyć po uzyskaniu zgody przywódcy duchownego. Modlitwa pogrzebowa powinna zostać odprawiona przed sekcją. Po sekcji, wszystkie części ciała muszą zostać zebrane, a następnie odpowiednio pochowane. Zmarłego spowija się w biały całun zrobiony z prostego płótna i – o ile jest to możliwe – przenosi do meczetu, gdzie odbywają się ceremonie pogrzebowe. W przypadku, gdy jest to niemożliwe, ceremonia pogrzebowa odbywa się na cmentarzu. Uważa się, że muzułmanin powinien być pochowany w ciągu trzech dób po śmierci, przy czym niektórzy wyznawcy islamu uważają, iż pogrzeb powinien odbyć się w ciągu 24 godzin, najlepiej przed zachodem słońca. Zmarłego chowa się z twarzą zwróconą w kierunku Mekki [17].

Podsumowanie

W piśmiennictwie podkreśla się, że przekonania oraz zwyczaje muzułmanów związane ze zdrowiem, chorobą i leczeniem są niedostatecznie rozpoznane [18]. Wynika to m.in. z faktu, że muzułmanie nie stanowią grupy jednorodnej pod względem etnicznym czy rasowym i pochodzą z różnych krajów, nie tylko Azji oraz Afryki. To co łączy wszystkich, to wiara w dominującą rolę Boga w sprawach zdrowia i choroby, Jego wolę przewyższającą wszystkie inne wpływy lub starania. Niezależnie od wspólnych zasad zawartych w Koranie i Sunnie, istnieją jednak pewne odrębności w różnych grupach, także wśród osób przybywających do Polski z różnych obszarów kuli ziemskiej. Wymagałyby one bardziej wnikliwego poznania.

Migracje ludności i globalizacja sprawiły, że wyznawcy różnych światopoglądów spotykają się na co dzień częściej, niż bywało to kiedykolwiek w historii. Kwestie religijne łączą się z najgłębszymi przeżyciami i uczuciami ludzkimi. Starajmy się, aby w postępowaniu medycznym wyrażać nie tylko profesjonalną troskę, ale też szacunek dla innych postaw i wartości.

Piśmiennictwo / References

1. Danecki J. Podstawowe wiadomości o islamie. Dialog, Warszawa 1998.
2. Status kobiety w islamie. <http://www.planetaislam.com> (20.12.2012).
3. Machud-Mendecka E. Oblicza współczesnego islamu. SWPS Akademia, Warszawa 2003.
4. Mężczyźni i kobiety w islamie. <http://islam.pl> (14.12.2012).
5. Alibhai SMH. The duty to feed in case advanced dementia. *Journal of Religious Ethic* 2008, 36(1): 37-52.
6. Ruthven M. Islam. Prószyński i S-ka, Warszawa 1998.
7. Pruszyński JJ. Potrzeby i oczekiwania przedstawicieli różnych religii w okresie choroby. *Terapia* 2006, 1: 53- 57.
8. Majda A, Zalewska-Puchało J, Ogórek-Tęcza B. Pielęgniarstwo transkulturowe. PZWL, Warszawa 2010: 91-109.
9. Bielawski J. Islam. KAW, Warszawa 1980.
10. Pory modlitw. <http://www.mzr.pl> (17.12.2012).
11. Searight R, Gafford J. Cultural diverse at the end of life: issue and guidelines for family physicians. *Am Ram Physician* 2005, 3: 515-522.
12. Zarowitz RA. Ethical issues in end-of-life geriatric care: the approach of three monotheistic religions – Judaism, Catholicism, and Islam. *Arch Intern Med* 2004, 8: 916-917.
13. Daar AS, Al Khitamy B. Bioethics for clinicians: 21. Islamic bioethics. *CMAJ* 2001, 1: 60-66.
14. Marek A, Skowron-Nalborczyk A. Nie bój się islamu. Leksykon dla dziennikarzy. Więź, Warszawa 2005.
15. Abbas A. Zagadnienia współczesnego islamu. UAM, Poznań 2003.
16. Islamic health behaviour. <http://faculty.ksu.edu.sa/73577/Pages/Islamichealthbehaviourandpractices.aspx> (28.12.2012).
17. Kurowska AC, Tookman A. Medycyna paliatywna. [w:] *Choroby wewnętrzne*. Axford J (red). Urban & Partner, Wrocław 1999: 287-309.
18. Padela A, Gunter K, Killawi A. Meeting the healthcare needs of American Muslim. Challenges and strategies for healthcare settings. Institute for Social Policy and Understanding, Washington 2011.